

Qəbul komissiyasının testlərində bəzi sintaktik məsələlər

Bu gün orta məktəbdə təlimin məzmununa, tədrisin gedişinə, bir sözlə, məktəbə təsir edən amillər çoxdur. Bir tərəfdən iqtisadi durum, bir yandan siyasi meyillər, bir tərəfdən avropalaşmaq istəyi, başqa bir tərəf-dən isə subyektiv istəklərin üstünlüyü məktəbə öz diqtəsini etməkdədir. Bunların içərisində **TQDK-nın fəaliyyətini** də hökmən qeyd etmək gərəkdir. Təlimin məzmunu ilə bağlı bir çox məsələlərin qoyuluşunda bu komissiyanın son illər çap etdirdiyi test məcmuələrindəki istiqamətlə razılaşmağa və fəaliyyət göstərməyə məcbur oluruq. Ona görə də bu gün məktəbdə tez-tez səslənən suallardan biri belədir: "Filan məsələ test bankında necədir?" Sözsüz ki, "abituriyent və yuxarı sinif şagirdlərinə öz biliklərini yoxlamağa, testlərlə işləmək vərdişlərinə yiyələnməyə, ...bir sözlə, proqram materialını dərinlən mənimsəməyə yaxından kömək etmək" ("Azərbaycan dili", test bankı, "Abituriyent'in xüsusi buraxılışı, 2001-ci il, I hissə, səh.3; Bundan sonra bu mənbə "II hissə" kimi göstəriləcək) baxımından bu test külliyyatlarının rolu əvəzsizdir. Bu önəmliliyi, tədrisdəki və tələbə qəbulundakı rolunu nəzərə alıb məcmuələrdəki testləri dönə-dönə müzakirə etmək, onları təkmilləşdirmək, hər şeydən əvvəl, orta məktəbin proqram və dərsliklərinə uyğunlaşdırmaq vacib məsələlərdən biridir.

Bu yazıda testlərdəki bəzi **sintaktik məsələlərin qoyuluşuna** öz münasibətimizi bildirmək istəyirik.

Elə sintaktik məsələlər var ki, test məcmuələrində onlara dərslikdəkindən **fərqli yönümdən** yanaşılır. Məsələn, **III** növ tə'yini söz birləşməsinin tərəfləri arasına daxil olub, ikinci tərəfə yanaşma əlaqəsi ilə bağlanan söz və ya sözlərin ("məktəbin **təzə** direktoru" tipli) cümlə üzvü kimi təyin olması bu barədə yazılan bütün tədris və elmi ədəbiyyatlarda təsbit olunmuşdur. Ancaq testlərdə bu təyinlər birləşmənin tərəfləri ilə birlikdə bir üzv kimi götürülür və əsas kimi belə bir mülahizə irəli sürülür: "Müşahidələr, dil-ədəbiyyat müəllimləri ilə söhbətlər göstərir ki, belə təyini söz birləşmələrinin daxilindəki təyine müəllimlər özləri də təhlil zamanı fərqli mövqedən yanaşırlar: bəziləri ayırır, bəziləri isə ayırmır". ("Abituriyent", 2000, №2,

səh. 19). Hər halda elmi həqiqəti yanlış təhlil aparan bir neçə müəllimin hərəkətinə görə danmaq düz deyil. Biz bu barədə əvvəlki məqalələrimizdə yazmışıq ("Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi", 1998, №2, səh. 67), onları burada təkrar etmək istəmirik.

Bəzən **dərslərdə olmayan, yaxud dolaşmaq şəkildə öz əksini tapan** məsələlərə aid suallar testlərdə bir az da dolaşdırılır. İlk baxışda sadə görünən aşağıdakı testin icrasında şagirdin fikri fəaliyyətini izləyək:

"II və III növ təyini söz birləşməsinin tərəfləri arasında hansı sintaktik əlaqə növü var?"

A - uzlaşma; B - idarə; C - yanaşma; D - uzlaşma və idarə, E - uzlaşma və yanaşma" (II hissə, səh.14, test 79).

Əvvəlcə abituriyent dərslərdəki hazır biliyə əsaslanmağa çalışır: "II və III növ təyini söz birləşməsinin tərəfləri arasında da uzlaşma əlaqəsi olur" (VII-VIII siniflər üçün "Azərbaycan dili", 1995, səh.38). Beləliklə, "A" cavabında dayanmaq istəyir. Ancaq şagirdin yadına elə həmin dərslərdə idarə əlaqəsinə verilən tərif düşür: "Əsas sözün tələbi ilə tabe sözün ismin adlıq halından çıxıb başqa hala düşməsinə idarə əlaqəsi deyilir" (yenə orada, səh.39). Nəticə çıxarır: hər iki söz birləşməsində birinci tərəf adlıq haldan çıxıb yiyəlik halda işlənmişdir. Deməli, bunların arasında idarə əlaqəsi də var. Onda "D" cavabına üstünlük verir. Məcmuədə verilən başqa bir test şagirdi yenidən labirintə salır: "İsmin **hal şəkilçiləri** (seçmə mənimdir -M.A.) hansı sintaktik əlaqə növünün göstəriciləridir?" (II hissə, səh. 12, test 13). Deməli, belə çıxır ki, II növün birinci tərəfində idarə əlaqəsinin göstəricisi - hal şəkilçiləri olmadığından burda idarə əlaqəsi yoxdur. Amma elmi ədəbiyyatlarda həm birinci, həm də ikinci növ təyini söz birləşməsinin tərəfləri arasında ikili əlaqə olduğu göstərilir. Uzlaşmanın olduğu dərslərdə aydın şəkildə yazılıb. Dərslərdəki həmin mövzunu işləyən professor Y.Seyidov elmi əsərlərində ikinci əlaqə kimi III növdə idarə, II növdə isə yanaşmanı qəbul edir: "İkinci növ təyini söz birləşmələrində birinci tərəf ikinci tərəfə yanaşır: Azərbaycan qızı, ellər toyu, ellər bayramı" (Y.Seyidov "Azərbaycan dilində söz birləşmələri", 1992, səh. 123).

Yuxarıda verdiyimiz 13-cü testdən belə görünür ki, tərtibçilər də bunu (II

növün tərəfləri arasında həm də yanaşmanın olduğunu) qəbul edirlər. Ancaq test bankından gətirdiyimiz aşağıdakı iki test işləri yenə qarışdırır:

"54. Yanaşma əlaqəli birləşməni göstərin.

A - may günləri; B - Qılınc Qurban; C - həyatın çətinlikləri; D - məktubu göndərmək; E - beşdən biri" (II hissə, səh.14).

"58. Yanaşma əlaqəli söz birləşməsini göstərin.

A - suların səsi; B- səsin gücü; C - güclə danışmaq; D - həyat eşqi; E - eşqin tərənnümü" (II hissə, səh. 14).

Əgər 13-cü testdəki kimi tərtibçilər II növün tərəfləri arasında həm də yanaşma əlaqəsini qəbul edirlərsə, bu iki testin hər birində yanaşma əlaqəli iki birləşmə var ki, (54 - A,B; 58 - C, D) belə halda da test düz sayılmamalıdır. **(Biz II növ təyini söz birləşməsinin tərəfləri arasında həm uzlaşma, həm də idarə əlaqələrinin olduğunu qəbul edirik).** Beləliklə, dərslikdə öz əksini aydın şəkildə tapmayan bu məsələni testlərdəki ikili yanaşma bir az da dolaşdırır.

Təbii ki, testlərin tərtibində bugünkü **dərsliklərə istinad edilməlidir.** Əgər dərslik dəyişirsə, testlərdə də müvafiq dəyişikliklər, yeniləşmələr apanlmahdır. Təəssüf ki, bəzən bu prinsip gözlənilmir.

Bir neçə misal. **"209. III növ təyi-ni söz birləşməsində ikinci tərəf hansı ilə ifadə olunanda I tərəf ziyəlik hal əvəzinə, çıxışlıq hal şəkilçisi ilə də işlənə bilər?" (II hissə, səh. 12).** Aydındır ki, söhbət II tərəfi sayla ifadə olunan "uşaqlardan beşi" tipli ismi birləşmələrdən gedir. Bir vaxtlar dərslikdə çox aydın şəkildə yazılmışdı ki: "Birləşmələrin (III növ təyini söz birləşmələri - M.A.) ikinci tərəfi sayla ifadə olunduqda, birinci tərəf ziyəlik hal şəkilçisi əvəzinə, çıxışlıq hal şəkilçisi də qəbul edə bilər" (M.Şirəliyev, M.Hüseynzadə, Q.Kazımov "Azərbaycan dili", VII-VIII siniflər üçün. 1987, səh. 22). Ancaq bu gün qüvvədə olan dərslikdə bu barədə məlumat yoxdur, nə nəzəri materiallardan, nə də çahşmalardan bu biliyi almaq şagird üçün mümkün deyil.

Öz düşüncə tərzinə əsaslanan abituriyent bu testin cavab variantlarında başqa yanlışlığa da rast gəlir. Cavablar belədir:

"A) - zərflə; B) - isimlə; C) - sayla; D) - əvəzliliklə; E) - məsdərlə". Məlumdur

ki, belə birləşmələrin ikinci tərəfi həm sayla (C cavabı). həm də əvəzliliklə (D) ifadə oluna bilər: Əvəzliyə aid misallar: şagirdlərin bəziləri - şagirdlərdən bəziləri; ağacların eləsi - ağaclardan eləsi, kitabların neçəsi - kitablardan neçəsi və s.

Dərslük və test "qarşıdurma"sına aid daha bir nümunə.

"19. Mübtədası qeyri-müəyyən əvəzliliklə ifadə olunmuş cütlərkibli geniş cümləni göstərin.

A - Özün yaxşı bilirsən. B - Kimsə bilməz Tanrıdağın yaşım. C - Kim dərsə hazırdır; D - Hamı gəlib; E - Bütün ölkələrin sülhsevər qüvvələri səsimize səs verir" (II hissə, səh. 33). Burada "mübtədası qeyri-müəyyən əvəzliliklə ifadə olunmuş" bircə cümlə var (D), o da cütlərkibli **müxtəsər** cümlədir. B bəndindəki cümlədə "kimsə" sözü bugünkü dərslüyə görə, qeyri-müəyyən yox, inkar əvəzliyidir. Bir vaxtlar məktəb dərslüklərində bu əvəzliliklər qeyri-müəyyən əvəzliliklərin tərkibində verilirdi. Görünür, test müəllifləri o təsirdən qurtara bilməyib, D bəndini düz cavab kimi nəzərdə tutublar. Bu günün şagirdi isə düz cavabı axtara-axtara qalır.

Bəzi testlərdə isə doğrudan-doğruya **qeyri-dəqiqəliyə və səhvlərə** yol verilir. 36-cı və 54-cü (II hissə, səh.6) testlərdə "hər tərəf" ifadəsi I növ təyini söz birləşməsi hesab edilir. Məlumdur ki, mürəkkəb sözlərin bir qismi təyini söz birləşmələrinin, o cümlədən I növ tə'yini söz birləşməsinin inkişafı nəticəsində yaranır (qara-toyuq, qaragilə, uzunsaç və s.). Bun-ların bəziləri isə tam mürəkkəbləşmədiyindən tərkibi söz mərhələsindədir və məktəb dərslüklərində söz birləşməsi kimi yox, nitq hissəsi kimi verilir. Çünki sərbəst birləşmələrdən fərqli olaraq tərəflər müstəqilliklərini itirmək üzrədirlər. "Hər tərəf" dərslükdə tərkibi zərflərə misal verilən "bu gün" sözündən bu baxımdan fərqlənir və deməli, söz birləşməsi yox, tərkibi zərfdir. Mərhum professor Ə.Əfəndizadə birmənalı şəkildə yazırdı: "Hər tərəf" sözü mürəkkəb zərfdir" (Ə.Əfəndizadə "Suallar və cavablar", Bakı, 1999, səh.20).

Başqa bir testə nəzər salaq: **"169. Aşağıdakı cümlədə feldən düzəiən sifətlər hansı cümlə üzvü yerində işlənmişdir?**

Seçicilər qızdırıcı cihazların normal işləmədiyindən şikayətləndilər.

A - tamamlıq, xəbər; B - mübtədə, təyin; C - tamamlıq, zərflük; D - tamamlıq, təyin; E - mübtədə, zərflük" (II hissə, səh.54).

Cümlədə feldən düzələn iki sifət var (seçicilər, qızdırıcı). Onlardan brincisi mübtədə yerində işlənmişdir. ikincisi isə feli sifət tərkibi daxilində olduğundan (qızdırıcı cihazların normal işləmədiyindən - nədən? tamamlıq) müstəqil cümlə üzvü kimi işlənməyib. Bu prinsiplə yanaşdıqda test düz deyil. Ancaq. görünür, testin müəllifləri "qızdırıcı" sözünü tərkibə daxil etməyərək təyin hesab ediblər. Niyə, hansı məntiqlə? III növ təyini söz birləşməsinin tərəfləri arasına girən təyini ayrılıqda yox, birləşmənin tərəfləri ilə birlikdə bir üzv kimi götürən test müəllifləri nəyə görə tərkib daxilindəki tə'yin edən sözü ayrı üzv kimi götürürlər? **Felin təsriflənməyən formalarından əvvəl işlənilib, ya həmin formanın özü ilə, ya da ona bağlanan sözlə tabelilik əlaqəsinə girən sözlər tərkibə daxildir.** Bu, qəbul olunmuş qaydadır. Dərsləkdən və digər ədəbiyyatlardan bunun belə olduğunu sübut edən onlarla misal gətirmək olar. VII-VIII sinfin dərsliyində "Mən ağ oyuğun başına çatanda dərədən külək qalxdı" cümləsinin təhlil sxemi belədir: zərflik, (mən ağ oyuğun yanına çatanda - "ağ" sözü tə'yin kimi götürülməyib), zərflik (dərədən), mübtədə (külək), xəbər (qalxdı). "Müasir Azərbaycan dili" (IV h. 1972) kitabında feli sifət tərkibi ilə ifadə olunan mübtədəyə aid belə bir nümunə verilir: "Evdə isə sakit otaqların sükunətini pozan yenə o idi". Cümlədəki "sakit otaqların sükunətini pozan" birləşməsi mübtədə kimi götürülür, "sakit" sözü tərkibdən ayrılır. Belə faktların sayını çoxaltmaq da olar.

Sintaktik təhlilə cəlb edilmiş cümlələrin bəzilərinə iki cür yanaşma mümkündür, hər yanaşmada da cümlə üzvləri dəyişir. 157-ci (II hissə, səh. 73) testdə sintaktik təhlil üçün belə bir cümlə verilir: **"Mən ömrümdə bir kəsə yalvarmadığım halda, namusum yolunda iltica dili açaraq, sizə yalvarıram"**. Cümləni iki cür üzvləndirmək olar: "mən" - mübtədə, "yalvarıram" - xəbər, "ömrümdə bir kəsə yalvarmadığım halda" - zərflik, "namusum yolunda iltica açaraq" - feli bağlama tərkibi ilə ifadə olunan zərflik. Sonuncu zərfliyi parçalayıb iki üzv kimi də götürmək olar: "namusum yolunda" (yalvarıram) - məqsəd zərfliyi, "iltica dili açaraq" (yalvarıram) - tərzi-hərəkət zərfliyi. Testin cavab variantlarından görünür ki, tərtibçilər ikinci varianta üstünlük veriblər. **Məzmunundan, mətdəki anlamından asılı olaraq iki cür təhlil edilə bilən cümlələri sintaktik təhlilə cəlb etmək düz deyil.**

Abituriyenti belə "tilsim" qarşısında qoymaqdansa, bu cümləni "Mən ömrümdə bir kəsə yalvarmadığım halda, iltica dili açaraq namusum yolunda sizə yalvarıram" şəklində vermək daha münasib olardı. Aşağıdakı cümlədə də belədir: **"Nahardan sonra parka dincəlməyə gedən Əli kişi köhnə tanışlarından biri ilə rastlaşdı"** (II hissə, səh. 69, test 46), I təhlil variantı: nə etdi? - "rastlaşdı" (xəbər), kim - "Əli kişi" (mübtəda), hansı Əli kişi? - "nahardan sonra parka dincəlməyə gedən" (təyin), kimlə rastlaşdı? - "tanışlarından biri ilə" (tamamhq), hansı tanışlarından biri ilə? "köhnə" - (təyin). İkinci yanaşmada feli sifət tərkibi ilə ifadə olunan təyini parçalamaq mümkündür: Əli kişi nə vaxt rastlaşdı - "nahardan sonra" (zaman zərfliyi).

Aşağıdakı cümlə də belədir: **"Yolu keçərkən balaca uşaqların əlindən tutmağı unutmayın"** (II hissə, səh. 68, test 40). I təhlil variantı: nəyi unutmayın? - "yolu keçərkən balaca uşaqların əlindən tutmağı" (məsdər tərkibi ilə ifadə olunan tamamlıq), "unutmayın" - xəbər. İkinci yanaşmada "yolu keçərkən" birləşməsini tərkibdən ayırmaq olar: nə vaxt unutmayın? - yolu keçərkən.

Düzgün sintaktik təhlil variantı soruşulan cümlələrin bir neçəsinin tərtibçilər tərəfindən necə təhlil edildiyi müəmmalı olaraq qalır; ya şərti işarələrdə **texniki qüsura yol verilib**, ya da **təhlil düzgün aparılmayıb**.

20-ci testdə (II hissə, səh.169) belə bir cümlə verilir: **"Körpə balalarının xoşbəxt gələcəyi üçün o, gündüz də, gecə də işləyirdi"**. Bizcə, cümlənin düzgün sintaktik təhlili belədir: nə edirdi - "işləyirdi" (xəbər), kim işləyirdi - "o" (mübtəda), nə məqsədlə işləyirdi - "balalarının xoşbəxt gələcəyi üçün" (məqsəd zərfliyi), nə vaxt işləyirdi - "gecə də", "gündüz də" (həmcins zaman zərflikləri). Ancaq cavab variantlarının heç birində buna uyğun gələn sxem yoxdur.

İndi də gəlin 124-cü testdə (II his-sə, səh.27) düz cavabı axtaraq:

"Məqsəd zərfliyi hansı cümlədədir?"

A - El məhəbbəti şair uçun ən böyük mükafatdır. B - Məktəb üçün yeni binanın tikiləcəyini eşidən valideynlərin sevücinin həddi-hududu yox idi. C - Ey konul! Min namə yaz bir gülüzarın eşqinə. D - Mən səninchün çiçəklərdən suslü bir tac yaparam. E - Uşağı daha gorə bilmədiyimizdən çaşıb qaldıq".

Orta səviyyəli şagird də asanlıqla müəyyənləşdirir ki, A və B-dəki cümlələrdə

zərflik yoxdur, E -dəki cümlədə səbəb zərfliyi ("uşağı daha görə bilmədiyimizdən") işlənmişdir. O ki qaldı "C" və "D" cavablarındakı cümlələrə, onların hər ikisi "Müasir Azərbaycan dili" (IV cild, 1972, səh. 169) kitabından götürülüb və həmin kitabda bu cümlələrdəki "gülüzarın eşqinə" və "səninçün" - məqsəd zərfliyinə yox, məqsəd bildirən **tamamlığa** misal gətirilib. Dilçi alimlər arasında da-ban-dabana zidd olan fikirlərə aydınlıq gətirməyi abituriyentin öhdəsinə buraxmaq nə dərəcədə düzdür?

Başqa bir testə nəzər salaq.

"55. Cümlələrdən yalnız biri cütlərəkibli müxtəsər cümlədir.

A - Əsgərlik həyatı cavanlar üçün sınaq meydanıdır.

B - Uşağın qəlbinə dəymə.

C - Əli, deyəsən, o həm oxuyur, həm də işləyir.

D - Şübhəsiz, o, yaxşı yazıçıdır.

E - Məmməd də, Səməd də bizimlə oxuyur.

A, D və E cavablarındakı cümlələr cütlərəkibli geniş cümlələrdir. C bəndindəki cümlə testdəki suala uyğun olaraq cütlərəkibli müxtəsər cümlədir. Ancaq B-dəki müxtəsər cümlə də ("Uşağın qəlbinə dəymə") mübtədasi olmasa da, "sən" formasında təsəvvür və bərpa edilə bildiyindən cütlərəkiblidir. Bəzi dilçi-alimlər tərəfindən mübtədasi I və II şəxs əvəzlilikləri formasında bərpa edilə bilən cümlələr tək cütlərəkibli hesab edilsə də, dərslikdə cütlərəkibli cümlə kimi qəbul edilir: "I və II şəxslərin tək və cəmində mübtədasi nəzərdə tutulub işlədilməyən cümlələr də cütlərəkibli cümlələr sayılır" (VII -VIII sinfin dərsliyi, səh. 129). Deməli, bu testdə iki düz cavab olur (B və C).

Cümlə üzvünün sadə və mürəkkəbliyi məsələsi ilk baxışda adi görünərsə də, bəzi qeyri-müəyyənliklər var. Məsələn, frazeoloji birləşmələrlə ifadə olunan xəbərlər sadə, yaxud mürəkkəb sayılmalıdır? Dərslikdə bu barədə aydın yazılmayıb. Ancaq qeyd edilir ki: "Nitq hissələri ilə ifadə olunan xəbərlər sadə, söz birləşmələri ilə ifadə olunanlar mürəkkəb xəbər adlanır" (yenə orada, səh.60). Frazeoloji birləşmələr, yaxud sabit söz birləşməsi terminindəki "birləşmə" sözündən çıxış edərək belə birləşmələri mürəkkəb xəbər hesab etmək halları var. Ancaq məlumdur ki, bu

birləşmələr sintaktik vahid yox, leksik vahidlərdir və orta məktəbdə frazeoloji fel kimi öyrədilir (B.Əhmədov, A.Axundov "Azərbaycan dili", VI sinif üçün, səh. 13). Deməli, əgər "dilinə gətirmək, qulaq asmaq, üzü dönmək" tipli birləşmələr feldirsə, sadə xəbər götürülməlidir. VII-VIII sinif dərslisinin müəllifi Q.Kazımov başqa bir mənbədə çox aydın şəkildə yazır ki: "Sadə feli xəbər feli frazeoloji vahidlərlə daha çox ifadə olunur: məsələn, Qardaş, bilirsən sənə niyə zəhmət vermişəm?" (Q.Kazımov "Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis", 2000. səh. 112). Test bankından gətirdiyimiz aşağıdakı testdə isə frazeoloji fellə ifadə olunan xəbər mürəkkəb hesab edilir.

"70. Sadə xəbərli şəxssiz cümləni göstərin.

A) Bilənlər bilməyənlərə desinlər.

B) Üzuyümün qaşu füzuzədəndir.

C) Sevincdən gözünün yaşını gizlədə bilmədi.

D) Üzun məndən niyə döndü.

E) Məsələyə çox böyük diqqət və həssaslıqla yanaşılır" (II hissə, səh.37).

Həm "D", həm də "E" cavablarındakı cümlələr şəxssiz cümlələrdir. "E" cavabındakı cümlənin xəbərinin ("yanaşılır") sadə olması mübahisə doğurmur. Ancaq yuxarıda göstərdiyimiz dəlillərə əsasən "D"-dəki cümlənin xəbəri də frazeoloji fellə (üzün döndü) ifadə olunduğundan sadədir.

Aşağıdakı testdə də cümlə üzvlərinə hansı aspektdən yanaşıldığı məlum olmur.

"30. Feli xəbərli cümləni geniş cümləni göstərin.

A - O, əsəbi danışan komandirin baş məşqçisi idi. B - Mənim kiçik qardaşım tələbədir. C - Səid hamı ilə vidalaşdı. D - Bir azdan vəziyyət sabitləşdi. E - Hər şeydən ötrü əsəbiləşməzlər" (II hissə, səh. 33).

Həm "C" bəndindəki ("Səid"-mübtəda, "hamı ilə"-tamamlıq, "vidalaşdı"-feli xəbər), həm də "D" bəndindəki ("bir azdan"-zaman zərflisi, "vəziyyət"-mübtəda, "sabitləşdi"-feli xəbər) cümlələr cümləni geniş cümlələrdir.

Ümumiyyətlə, test banklarının tərtibi ciddi, son dərəcə məsuliyyətli və əlbəttə ki, gərəqli işdir. Odur ki, ziyalı ictimaiyyəti bu işə fəal qoşulmalı, ciddi müzakirələr

aparılmalı və şagird üçün, abituriyent üçün aydın, anlaşılıq, birmənalı nəticələrə gəlinməlidir. Elmi həqiqətləri danmasaq, obyektiv təklif və mülahizələrə qulaq assaq, buna nail ola bilərik.

“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi”, 2003, 1